

AÇIK KİTAP: DEDE KORKUT

Open Book: Dede Korkut

Nursu Nida KARA*

Öz

Kamran Aliyev'in Dede Korkut destanları üzerine yaptığı çalışma, Dede Korkut araştırmalarına önemli bir katkı sağlamıştır. Bu kitap incelemesi, Aliyev'in çalışmasının özet bir değerlendirmesini sunar. Aliyev'in araştırması, Dede Korkut boylarındaki belirli noktalara odaklanarak, geleneksel analizlerin ötesine geçmeyi hedeflemiştir. Yazarın yaklaşımı, Dede Korkut anlatılarına farklı bir bakış açısı; Dede Korkut metinlerinin derinliklerine inerek, yeni bir anlayış ve yorum sunmaktadır. Aliyev'in kitabı, sadece akademik bir çalışma olmanın ötesinde, keyifli bir okuma deneyimi de verir. Yazarın anlatı üslubu, okuyucuyu cezbeden, Dede Korkut anlatılarına dair farklı bir perspektife sahiptir. Bu nedenle kitap, Dede Korkut anlatılarına ilgi duyanlar için değerli bir kaynak ve okuma materyalidir. Sonuç olarak, Aliyev'in Dede Korkut destanları üzerine yaptığı çalışma, Dede Korkut araştırmalarında önemli bir yer tutar.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, Kamran Aliyev, kitap incelemesi, edebiyat, folklor araştırmaları.

ABSTRACT

Kamran Aliyev's work on Dede Korkut epics has made an important contribution to Dede Korkut studies. This book review provides a summary assessment of Aliyev's work. Aliyev's research aimed to go beyond traditional analysis by focusing on specific points in the Dede Korkut folktales. The author's approach offers a different perspective to the Dede Korkut narratives, a new understanding and interpretation by going deep into the Dede Korkut texts. Aliyev's book is more than just an academic study, it also provides an enjoyable reading experience. The author's narrative style has a different perspective on Dede Korkut's narratives, which attracts the reader. Therefore, the book is a valuable resource and reading material for those who are interested in Dede Korkut narratives. As a result, Aliyev's work on Dede Korkut epics has an important place in Dede Korkut studies.

Keywords: Dede Korkut, Kamran Aliyev, book review, literature, folklore research.

* Yüksek lisans öğrencisi. Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Tokat/Türkiye. E-posta: nursunidakaraa@gmail.com. ORCID: 0000-0001-8888-934X.

Aliyev, Kamran (2018). *Açık Kitap: Dede Korkut*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 152 sayfa.

Kamran Aliyev, Azerbaycanlı bir profesör ve akademisyen olup, 5 Mart 1953 tarihinde Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ne bağlı Şerur ilinin Diyadin köyünde doğmuştur. Aliyev, lise eğitimini tamamladıktan sonra 1974 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi'nden mezun olmuştur. Daha sonra 1976-1979 yılları arasında Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nizami Edebiyat Enstitüsü'nde doktora çalışmalarını tamamlamıştır. 1980 yılında doktorasını ve 1990 yılında doçentlik tezlerini savunarak, ardından profesörlük unvanına sahip olmuştur. Aliyev, uzun yıllar boyunca Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nizami Edebiyat Enstitüsü'nde çalışmıştır. Ayrıca Nahçıvan Özel Üniversitesi'nde rektör yardımcısı olarak görev yapmıştır. Şu anda Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü'nde Folklor ve Yazılı Edebiyat bölümünün başkanıdır. Akademide tez savunma ve yönetim kurulu üyesi olarak da görev yapmaktadır. Kamran Aliyev'in edebiyat bilimi alanında çeşitli sorunlar ve konular üzerine çok sayıda makalesi, monografisi, denemesi ve köşe yazısı bulunmaktadır. Bu yazıları, genellikle akademik bir üslupla kaleme alınmıştır ve birçok konuda araştırmalarına dayanmaktadır. Bu nedenle, Aliyev'in çalışmaları akademik dünyada saygınlık kazanmıştır. Aliyev'in akademik çalışmaları arasında, Azerbaycan yazılı edebiyatın tarihi, edebiyat eleştirisi, dilbilim, folklor, Azerbaycan ve Türk edebiyatı ve genel olarak dünya edebiyatı gibi konular yer almaktadır. Özellikle, Aliyev'in folklor konusunda yaptığı çalışmalar, Azerbaycan halk kültürünü ve edebiyatını derinlemesine incelemesi nedeniyle dikkat çekmektedir.

Kamran Aliyev'in *Açık Kitap: Dede Korkut* adlı eseri, Türk edebiyatının önemli bir kültürel mirası olan Dede Korkut hikâyelerinin tarihî, kültürel ve edebî açıdan detaylı bir analizini sunan bir çalışmadır. Kitapta, Türk kültüründe özel bir yeri olan ve Türk halk edebiyatının en önemli eserlerinden biri olarak kabul edilen Dede Korkut hikâyelerinin anlatı dünyası, kahramanları, edebiyat ve kültür tarihi açısından ele alınır. Kitap, Türk dünyasında Dede Korkut hikâyelerinin nasıl yaygınlaştığına ve farklı kültürlerle etkileşimine de ışık tutmaktadır. Aliyev'in eseri, Türk edebiyatı ve Türk kültürü araştırmalarına önemli bir katkı sunmakta ve Dede Korkut hikâyelerinin önemini, değerini ve etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. *Açık Kitap: Dede Korkut*, bir hikâyenin mitolojiden efsaneye, destandan tarihsel yaşama uzanan gelişimini anlattığı için geniş bir akademik yelpazeyi ilgilendirmektedir. Dilbilim, edebiyat, folklor (mit, efsane, halk şiiri, gelenekler vb.), göstergebilim,

lim, tarih ve sosyoloji kitapta yer alan konulardır. Dede Korkut, kültür tarihimizin ayrılmaz bir parçasıdır ve *Açık Kitap: Dede Korkut*, disiplinlerarası sınırlar arasında köprü kurması ve mitin çeşitli yönlerini araştırması bakımından bir dönüm noktası niteliği taşır. Kitap, Dede Korkut hakkındaki anlayışı geliştirmekten daha fazlasını yaparak aynı zamanda edebî eserlerin nasıl incelenmesi gerektiğine dair bir model oluşturur. Aliyev, ilk önce bu kitapta “etnopoetika” kavramına değinir. Bu kavram, halk edebiyatının kültürel ve sosyal bağlamını inceleyen ve metnin içeriğiyle bağlantılı olan bir kavram olarak ele alınır. Yazar, Dede Korkut hikâyelerinin incelenmesi yoluyla, halk edebiyatının çeşitli öğelerinin nasıl bir arada bulunduğunu ve bu öğelerin birbirleriyle nasıl etkileşim hâlinde olduğunu açıklar. Böylece, metnin yapısının kültürel ve sosyal bağlamdan kaynaklandığı vurgulanır. Ayrıca, “etnopoetika” kavramı, metnin dil yapısının incelenmesine de olanak tanır.

Bir sonraki kısımda yer alan “Çift Mısralı Şiir” başlıklı kısımda genellikle ağıtlar ve destanların bazı bölümlerinde kullanılan geleneksel şairane biçime örnekler verilir. Bu şiirlerde kullanılan dil, Azerbaycan Türkçesinin Nahçıvan diyalektiyle yazılmıştır. Kamran Aliyev, kitapta bu şiirlerin yapısını ve dil özelliklerini ayrıntılı bir şekilde ele alır. Şiirlerin yapılarındaki ritim ve uyum, halk edebiyatının genel özelliklerini yansıtır. Bu şiirlerin yapısının Türk halk edebiyatında da sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Kitapta yer alan çift mısralı şiirler, Dede Korkut hikâyeleri gibi önemli eserlerde bulunmaktadır. “Çift Mısradan Bende Geçiş” kısmında, Dede Korkut hikâyelerindeki çift mısralı şiirlerin sadece edebi birer örnek olmaktan öte, Türk şiirinde önemli bir yer edinmiş bir gelenek olduğu gösterilir. Bu bölüm, Türk şiirindeki geleneksel yapıların modern şiire nasıl yansıdığını göstermesi bakımından önemlidir. Kısaca şiirin dönüşümüne değinilmektedir. Kitaptaki “Mani Düşüncesi” kısmı, edebiyattaki mani şeklinin ve mani söyleme geleneğinin halk kültürü içindeki önemine dair bir incelemedir. Yazar, maninin Türk halk şiirindeki hem yeri hem de işlevi hakkında bilgi verirken, mani söylemenin aynı zamanda bir sosyal etkileşim ve toplumsal dayanışma aracı olduğunu vurgular. Ayrıca, Dede Korkut hikâyelerinde yer alan manilerin de anlam ve işlevi hakkında detaylı bir analiz yapar. Bu manilerin sadece hikâyenin karakterlerinin duygularını ifade etmekle kalmadığını, aynı zamanda hikâyenin içeriğini ve temasını da yansıttığını belirtir. Yazar, Dede Korkut’u temel alarak, mani edebiyatının kültürel ve sosyal önemine dair bir perspektif sunmakta ve manilerin Türk halk edebiyatındaki yerine ışık tutmaktadır. Kitabın “Koşma ve Semai’ye Doğru” başlıklı kısmında, Dede Korkut hikâyelerindeki edebi unsurların Türk edebiyatındaki gelişimine dair bir inceleme yapılır. Bölüm,

öncelikle Divan edebiyatının gazel, kasîde, mesnevî, kıta gibi biçimlerinin özelliklerin anlatıldığı bir girişle başlar. “Begil oğlu İmran” boyundan örnek verilerek bentler arasındaki ilişki hakkında çıkarım yapılır. “At Yürüyüşü ve Şiirin Yapısı” isimli kısımda şiirde, atların hızlı koşuşu ve hareketleri çeşitli imajlar ve benzetmelerle anlatılmakta, şiirin ritmi de atların hareketlerine uygun olarak belirlenmektedir. Yazar, Türk şiirinin şekillenmesini atın ayaklarına ve yürüyüşüne bağlamaktadır. Hatta Türk şiirindeki çapraz kafiyeyi bile atın ayaklarının düzeni ile ilişkilendirmektedir. Yazar, Dede Korkut hikâyelerinden at ile ilgili örnekler vererek Türk şiirine farklı bir boyut kazandırmaktadır.

Kitaptaki “Birinci Boy: Doğuş ve Yeniden Doğuş” kısmı, hikâyelerin yapısı, kahramanları, dil özellikleri ve destanın teması gibi konuları ele almaktadır. Destandaki kahramanların rolleri, destanın temalarının Türk kültüründe ve edebiyatında nasıl yer bulduğu gibi konular incelenmiştir. Bu kısımda Dede Korkut hikâyelerindeki doğuş ve yeniden doğuş temasının üç kez tekrarlandığı ve tasdik edildiği belirtilir. Bu temanın hikâyede önemli bir yer tuttuğu gösterilir. Bu durum, poetikada veya şiirsel düşüncede de doğuş eylemi gibi takdim edildiği ve birinci boyuna (doğuş boyuna) dönüştüğü anlatılır.

Eserde, “Burla Hatun’un Statüsü” başlıklı kısım, Dede Korkut hikâyelerindeki bir kadın karakter olan Burla Hatun’un toplumdaki konumu ve statüsünü ele almaktadır. Hikâyelerdeki kadınların isimlendirilmesine değinilir. Yazar, bu isimlendirmelerin statüye göre yapıldığını belirtir. Dede Korkut hikâyelerinin kadın karakterleri ve toplumdaki cinsiyet rolleri hakkında önemli bir perspektif sunar. Dede Korkut’ta kadın karakterlerin isimlendirmelerinde, aliterasyon sanatının kullanıldığı belirtilir. Bu, kelimenin vurgusunu arttırarak okuyucunun veya dinleyicinin dikkatini çeker. Yazar, Dede Korkut’ta karakterlerin isimlendirilmesini aliterasyona dayalı olarak seçtiğini gözler önüne serer. Tezine örnek olarak Boyu uzun Burla Hatun, Sarı elbiseli Selcan Hatun, Büre’nin oğlu Bamsı Beyrek gibi karakterlerin isimleri verilir ve bunların aynı harf veya heceyle başlayarak bir uyum ve ritim sağladığı belirtilir. “Birinci Portre: Burla Hatun ve Dirse Han’ın Hanımı” kısmı, hikâyelerdeki önemli kadın karakterlerden Burla Hatun ile Dirse Han’ın hanımının portreleri hakkındadır. Bu bölümde Dede Korkut hikâyelerinden örnekler ile tasvir geleneğine bağlı kalınarak karakterlerin dış görünüş özellikleri aktarılır. Kitapta yer alan “İkinci Portre: Banu Çiçek ve Selcan Hatun” kısmı, Dede Korkut hikâyelerinde iki önemli kadın karakter olan Banu Çiçek ve Selcan Hatun’un portrelerini çizer. Banu Çiçek ve Selcan Hatun’un port-

relere, hikâyenin dili, biçimi ve içeriği açısından incelenir; sanatsal özellikleri hakkında bilgi verilir. “Portrenin Aslı (Orijinali)” kısmında ise elma yanak ile ilgili yaygın olan teşbih örneği verilerek, durum mevsimsel özelliklerle ilişkilendirilip analiz edilir.

Kitapta yer alan “Portrenin Çizgileri: Hayat ve Ölüm” kısmı, Dede Korkut hikâyelerinde yer alan karakterlerin hayat ve ölüm temasının incelendiği bir bölümdür. Dede Korkut hikâyelerinde karakterlerin hayatının çeşitli aşamaları, özellikle de doğum, çocukluk, gençlik, evlilik, savaş, hastalık ve ölüm aşamaları incelenir. Bu aşamaların yanı sıra, Dede Korkut hikâyelerinde ölüm kavramının nasıl ele alındığı, ölümün hayatın doğal bir parçası olarak kabul edilip edilmediği de tartışılır. “Kaybedilmiş Şans” kısmında, Dede Korkut hikâyelerinde sıkça karşılaşılan bir tema olan kaderin önemi belirtilir. Örneklerle vurgulandığı gibi, bazen insanlar hayatlarındaki fırsatları kaçırmakta ve kaybedilmiş şanslarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu durumda, kaderin belirleyici rolü ortaya çıkmakta ve insanlar hayatlarını tamamen kontrol edememektedir. Bölüm, Dede Korkut hikâyelerindeki kader ve insan iradesi temasını ele alarak okuyucuya düşündürücü bir perspektif sunar. Yazar, “İç Oğuz’un Hanımları” kısmında, Dede Korkut hikâyelerinden yola çıkarak Oğuz hanımları ile ilgili çıkarımlarda bulunur. Hanımların aslında kimleri temsil ettiğine ve Oğuz yurduna nerelerden geldiğine dikkat çekilir. Örneğin, Dirse Han’ın hanımının kendisini han kızı olarak vurgulaması onun İç Oğuz kızlarından olduğu belirtisi olarak kabul edilirken, Burla Hatun’un da İç Oğuz olduğu açıkça kabul görmektedir. Çünkü o, Bayındır Han’ın kızıdır.

“Dış Oğuz’un Banu Çiçek’i” kısmı, Dış Oğuz boylarına mensup Banu Çiçek’in hayatı ve karakteri hakkında bilgiler içerir. Banu Çiçek, güzelliği, zekâsı ve cesaretiyle bilinen bir kadındır. Hikâyede, Banu Çiçek’in kaçırıldığı ve hapsedildiği anlatılır. Hapisten kaçarak kendi başına hayatta kalmayı başaran Banu Çiçek, sonunda babası ve kardeşleri tarafından kurtarılır. Bölüm, Banu Çiçek’in karakteri, gücü ve bağımsızlığına odaklanarak, kadının hem güçlü hem de bağımsız olabileceği mesajını vermektedir. “Trabzon Tekerü’nün Sarı Donlu (Elbiseli) Kızı” isimli kısımda Kan Turalı’nın Selcan Hatun ile evlenmek istediği, ancak İç Oğuz ve Dış Oğuz’dan kız bulunamayınca babasının Trabzon Tekürü’nün kızını almak istediği anlatılır. Ancak bu kızı almanın şartları oldukça ağırdır; kuduz aslan, kara boğa ve kara erkek deve gibi hayvanlarla zorlu mücadeleler gerektirmektedir. Bu mücadeleleri başarıyla tamamlayan Kan Turalı, hem İç Oğuz’dan hem de Dış Oğuz’dan gelen gelinler için konulan zorlu şartları aşmayı başarmıştır. Bu durum, İç Oğuz’un yiğitleri Beyrek ve Kan Turalı’nın cesaret ve kahramanlıklarının altı-

nı çizerek, İç Oğuz toplumunda yiğitliğin ve erdemin değerlerinin önemini vurgular. “El Kızı: Deli Dumrul’un Hanımı” adlı kısımda, Deli Dumrul’un hanımını üzerinde durulur. Deli Dumrul’un hanımının kocası için ölüme hazır olduğu ve onun yokluğunda hayatın anlamsız olduğu anlatılır. Hanımın “Yad kızı” olarak nitelendirilmesi, onun Oğuz yurdundan olmadığını ifade eden bir işarettir. Ayrıca hikâyenin devamında, Deli Dumrul’un hanımının emanet olarak bıraktığı iki oğlancığının bulunduğu da belirtilir. Bu durum, Deli Dumrul’un hanımının kimliği ve onun kocası için ne kadar fedakâr olduğu hakkında bilgi vermektedir.

“Destanda Bilinmeyen Mantık” olarak adlandırılan kısımda, Dede Korkut hikâyelerindeki bir sahne anlatılır. Anlatıcı, İç Oğuz beylerinin Bayındır Han’ın sohbetine geldiklerini belirtir ve Bay Büre Bey’in kederli olduğunu ifade eder. Çünkü kendisinin oğlu yoktur. Beyler, onun oğlu olsun diye dua ederler. Aynı esnada Bay Bican Bey’in de kız evladı olmasını istediği ve eğer kızı olursa onu Bay Büre’nin oğluna vereceğini söylediği anlatılır. Bu durum, bilinmeyen bir mantığa ve mitolojik dünya görüşüne göre, Bay Büre Bey’in oğul istediği için İç Oğuz’dan, Bay Bican Bey’in ise kız istediği için Dış Oğuz’dan olması gerektiği sonucuna varılır. Bu sahne, İç Oğuz ve Dış Oğuz arasındaki farklılıkların yanı sıra, ataların cinsiyet beklentilerinin ve aile yapısının da vurgulandığı bir örnek oluşturur. “Rakamların Armonisi: Üç ve Altı” bölümü, Dede Korkut hikâyelerinde kullanılan sayıların sembolik anlamlarını ve Türk kültüründeki önemlerini açıklamaktadır. Üç rakamı, Oğuzların mitolojik dünya görüşünde büyük bir öneme sahiptir. Oğuz inancına göre, dünya üç katmandan oluşmaktadır: gök, yer ve yeraltı. Ayrıca Oğuz Türkleri, üç ana boydan oluşmaktadır: Bayındır, Dodurga ve Avşar. Bu üç boy, Oğuzların atası Oğuz Han’ın üç oğlundan gelmektedir. Oğuz Han’ın her bir oğlu da kendi boyunu yönetmiştir. Son olarak Dede Korkut’tan üç ve altı sayılarına dair örnekler verilmektedir. “Üç ve Altı: Segrek’in Hanımı Kimdir?” isimli kısımda ise, savaş ve çatışma odaklı bir anlatı yerine, barış ve birliktelik için çaba gösteren bir anlayışın hâkim olduğu ifade edilir. Bu anlayış, Segrek’in hanımının sayımında da belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Segrek’in hanımı, saymayı altı rakamına kadar sürdürmesiyle, barışın devamlılığı ve sağlamlığına işaret eder. Ayrıca, Segrek’in hanımının sayımıyla birlikte, İç Oğuzlar ve kafir ordusu arasındaki barışın garanti altına alınması gerektiği de vurgulanır.

“Destan’da Uruz’un Yeri” olarak adlandırılan kısımda, Kazan’ın oğlu Uruz’dan üç defa bahsedildiği belirtilir. İlkinde, babasının çadırlarını koruduğu zaman esir düşmesi anlatılmaktadır. İkincide esir düşmesi tasvir edilir. Diğerinde ise büyük bir yiğitlik göstererek babasını esaretten kurtarır.

“Uruz’un Şeceresi” bölümünde ise, Oğuzların kökeni ve soy ağacı anlatılır. Oğuzların atası olan Uruz, Tanrı’nın Oğuz Han’a bahsettiği bir hediye olarak dünyaya gelmektedir. Uruz’un soyundan gelen Oğuzlar, düşmanlarına karşı mücadele etmek için güçlerini birleştirmektedirler. Bu bölümde, Oğuzların birlik ve beraberlik içinde olmalarının önemi vurgulanır. Dede Korkut hikâyelerindeki “soy statüsü” kavramı, Oğuz boylarının özellikleri, kahramanlıkları ve tarihlerine dayanmaktadır. Her bir kahramanın soy ağacı ve ait olduğu boy belirtilerek kimliği ve saygınlığı vurgulanır. Oğuz boyları arasında, bazı boyların diğerlerinden daha prestijli olduğu ve soy ağacının daha önde olmasının bir kişinin saygınlığı, gücü ve liderlik pozisyonlarına seçilme şansını etkilediği görülmektedir. Dolayısıyla, Oğuz boylarındaki soy statüsü kavramı, sosyal yapıdaki hiyerarşi ve liderlik pozisyonları için belirleyici bir faktördür. “Dede Korkut Uruz’a Neden Ad Vermez” bölümünde, bir kahraman olan Uruz’a neden adının verilmediği tartışılmaktadır. Uruz, Kazan Han’ın oğlu ve Bayındır Han’ın torunu olarak tanınan bir beydir ve soy ağacı itibariyle diğer Oğuz beyleri arasında öne çıkmaktadır. Bu sebeple, Uruz’un soy ağacı ve prestiji, Oğuz boylarındaki “soy statüsü” kavramını yansıtmaktadır. “Uruz’un Mağlubiyeti” kısmı, epik geleneğin ve sosyal statünün önemini vurgular. Uruz, Kazan Han’ın oğlu ve Bayındır Han’ın torunudur, yani Oğuzların en saygın boylarından birine mensuptur. Destanda, Uruz’un mağlubiyeti, bir savaşta yenilgiye uğraması anlatılır. Bu yenilgi, Uruz’un ve onun ait olduğu soyun prestij kaybına neden olmaktadır. Yazar, Uruz’a da bir isim verilmesi ve Uruz’un galip gelmesinden yanadır. “Uruz’un Yenilgisinin Bedeli” başlıklı bölümde ise, Uruz’un tutsaklıktaki tutumu ve sabrı ona neredeyse zafer ile eş değer sayılabilecek bir haysiyet kazandırmaktadır. Uruz’un, canını sonuna kadar savunarak esir düşmemesi, onun cesur bir kahraman olduğunu kanıtlar. Bir sonraki bölüm olan “Yiğitliğin Belirtileri” kısmında Uruz’un belli başlı öne çıkan yiğitlik özelliklerinden bahsedilir. “Değişen Tefekkür ve Kahramanlık: Uruz ve Segrek” kısmında, Uruz ve Segrek arasındaki farklılıklar ele alınır. Uruz, geleneksel Oğuz kahramanlığı özelliklerine sahiptir. Oğuzların geleneksel kahramanlık ideali, cesaret, atıcılık, kılıç kullanımı, adalet, ahlaki erdemler ve liderlik yetenekleri gibi özelliklerin yanı sıra, belli bir soya mensup olma ile de bağlantılıdır. Segrek ise, daha farklı bir karakterdir. O, geleneksel Oğuz kahramanı olmaktan ziyade, İslami düşüncelerle şekillenmiş bir karakterdir. Segrek, adaleti savunan bir kahraman ve Müslümanlığın savunucusudur. Ayrıca, Oğuz boylarındaki yerel liderlerin yeteneksizliğine de eleştirel bir bakış açısı getirir.

“Babalar ve Oğullar” kısmı, Dede Korkut hikâyelerinde babaların oğulları üzerindeki etkisini ve geçmişteki kahramanlıklarının nasıl bir miras olarak aktarıldığını konu edinir. Buna bağlı olarak baba-oğul ilişkisine örnekler verilir. “Oğulun Babayı Kurtarması” başlıklı kısımda da, Uruz’un etrafında olan baskın motiflerden birinin baba-oğul motifi olduğu belirtilmektedir. Babalar oğullarını güven kaynağı olarak görmekte ve onların yiğitliklerine sığınmaktadırlar. Oğulları da babalarının bu güveni karşılığında ne pahasına olursa olsun kurtarıcı olma görevini üstlenmişlerdir. “Beyrek: Kazan Han’ın İnağı” bölümünde, Han’ın güvenilir adamlarından yani inağlarından bahsedilir. Bunların içerisinde en bilindik kahraman Beyrek’tir. “Beyrek’in Demir Donu (Elbisesi)” kısmında, Beyrek’in giydiği demir donun, onun savaşçı ve yiğit kişiliğini simgelediği ve düşmana karşı gösterdiği kahramanlığı vurgulanır. Ayrıca, demir donuyla birlikte Beyrek’in kılıcı da önemli bir simge olarak karşımıza çıkar. Kılıç, onun gücünü ve cesaretini temsil ederken, demir donu ise dayanma gücünü simgeler. “Beyrek’in Gömleği: Sevgi ve İtibarın Sembolü” bölümünde, kaftan folklorik bir motif olarak Beyrek ile ilişkilendirilir. Beyrek, özellikle kırmızı kaftanı herkesin sırasıyla giyeceğini vurgular. Kaftan doğrudan nişanlı olmanın işareti olarak görülür. Kaftan aynı zamanda tanınmaya da yardımcı olmaktadır. “Haberin Gerçekliği” başlıklı bölümde, kaftanın diğer işlevinin haberin taşıyıcısı olması durumu ele alınır. Bu durum farklı kaynaklardan 9 örnek ile pekiştirilmektedir. “Beyrek’in Ölüm Haberi” bölümü, Dede Korkut hikâyelerinin son boyunda meydana gelen olayları özetler. Beyrek, destanın sonunda öldürülmüştür ve ölüm haberi İç Oğuz’a ulaşmıştır. Kam Büre’nin oğlu Bamsı Beyrek boyunda Yalancı oğlu Yaltacuk, Beyrek’in kanlı gömleğini İç Oğuz’a sunmuştur. Bu haber, İç Oğuz’da büyük bir üzüntüye sebep olmuştur. Beyrek’in ölümü, Dış Oğuz’un asi olduğu ve İç Oğuz’a karşı isyan ettiği boyda gerçeği yansıtan bir habere dönüşmüştür.

“Deli Dumrul’un Yalnızlığı” kısmında, Deli Dumrul boyunun diğer boylardan farklı nitelik taşıması belirtilir. Bu durum, boyun bir çeşit yenilik getirdiğini ifade eder. Deli Dumrul boyu, diğer boylardan farklı olarak son derece spesifikdir. Bu durum, Deli Dumrul karakterinin hayatındaki zorluklar ve zorlu mücadeleler ile bağlantılıdır. Ayrıca, bu yalnızlık destanın epik geleneklerinde de bir yer tutar. Gelenekte, kahramanların yalnız mücadeleleri, önemli bir unsur olarak kabul edilmekte ve kahramanın başarılarındaki zorluğu daha da artırmaktadır. Bu boyun Dede Korkut’un genel yapısı ile uyuşup uyuşmaması hâlâ bilim uzmanları tarafından tartışılmaktadır. “Deli Dumrul’u Farklı Kılan Faktörler” başlıklı kısım, Dede Korkut araştırmacılarının Deli

Dumrul boyunun diğer boylardan farklılığına dair görüşler hakkındadır. Örneğin, çoğu boyun başlangıcında hanlar hanı Bayındır Han veya beylerbeyi Kazan Han şeklinde görünmesine rağmen Deli Dumrul boyunda Dumrul, kendisinden önce kimseyi hatta devleti dahi tanımaz. Bu yönüyle Oğuz yurdunun dışında oluşmuş havası vermektedir. Bir diğer faktör Deli Dumrul'un kahramanlığının doğasıdır. Diğer kahramanlar genellikle dış düşmanlara karşı savaşırken, Deli Dumrul kendi iç dünyasıyla savaşmaktadır. Onun kahramanlığı, iç dünyasındaki korkuları ve şeytanları yendiği için takdir edilmektedir. Bu, diğer kahramanların kahramanlığından farklı bir nitelik taşımaktadır ve Deli Dumrul'u diğerlerinden ayırır. Dede Korkut hikâyelerinin diğer boylarında, yiğitlerin anne ve babalarının kendi oğulları için duydukları endişe ve savaşa hazırlıkları belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak Deli Dumrul boyunda, bu durumun aksine, Deli Dumrul'un babası ve annesi, oğulları için canlarını feda etmek istemezler ve bunu açıkça reddederler. Bu durum, ebeveyn-çocuk ilişkileri yapısının bozulduğunu gösterir. Öte yandan, Uruz'un annesi Burla Hatun, Boğaç'ın annesi ve Segrek'in anne ile babasının çocukları uğruna ölmeye hazır olmaları, acıları ve sergiledikleri davranışlar, diğer boylarda gerçekler olarak karşımıza çıkar. Salur Kazan'ın kendi oğlu Uruz'u kurtarmak için savaşa girişmesi de aynı şekilde bu ilişki yapısının bir örneğidir. Başka bir faktör ise Deli Dumrul'un karşılaştığı Azrail'in Oğuzların kahramanlık geleneği ve tecrübesinde yer almamasıdır. Olayların oluş sırasına göre de Deli Dumrul boyu diğer boylardan belirgin bir biçimde ayrılır. Diğer boylarda geniş zamanlara yer verilirken, Deli Dumrul'da olaylar bir iki gün içerisinde gerçekleşir. Mekân konusunda da diğer boylarla karşılaştırıldığında, bu boyda "Akhisar, Derbent, Trabzon, Rumeli, Tatyana Kalesi" gibi isimlere rastlanmaz.

Deli Dumrul boyunun üslubu daha fantastik, doğaüstü öğelerin ön planda olduğu bir nitelik gösterir. Bu boyda, Deli Dumrul'un dev bir yaratıkla savaşması gibi gerçeküstü olaylar ve öğeler yer alır. Ayrıca, Deli Dumrul karakterinin de diğer yiğitlerden farklı bir tarzı görülmektedir. Diğer yiğitlerin genellikle ahlaki ve erdemli özellikleri öne çıkarken, Deli Dumrul'un çılgın, serseri ve yalnız bir karakteri vardır. Bu nedenle, Deli Dumrul boyu hem üslup hem de karakter yapısı açısından diğer boylardan farklı bir niteliğe sahiptir. "Deli Dumrul ve Oğuz Yurdunun Huzur Dönemi" kısmında, Oğuzların barış ile huzur içinde yaşama arzuları ve bunun için verdikleri çabaları ortaya konmaktadır. Bu çabalar, neslin devamını sağlamak, misafirperverlik, yeme-içme etkinlikleri ve kavga gibi unsurlar üzerinden işlenmiştir. Deli Dumrul'un da Oğuz yurdunun geleceği için fedakârlık yapması, diğer yiğitlerin de ben-

zer şekilde hareket etmesi gerektiği ifade edilir. Ayrıca, Deli Dumrul boyunun diğer boylarla bağlantısı da kurulur. Ancak bu kısım, hikâyenin sadece bir yönüdür ve diğer kısımlarında farklı temalar ve olaylar ele alınır. “Yiğidin Ata Bağlılığı” başlıklı bölümde, Deli Dumrul’un atına bağlılığı karşımıza çıkar. Atın Azrail tarafından alınmasıyla Deli Dumrul, atını kurtarmak için ölüme meydan okur. Bu sahne, ata ve at geleneğine olan öneme vurgu yapmakta ve Oğuz kültüründe ata olan saygı ve bağlılık gibi değerlerin ön plana çıkmasını sağlamaktadır. Ayrıca Deli Dumrul’un cesareti ve kararlılığı, Oğuzların yiğitlik anlayışı ve erdemli davranışlarının bir örneği olarak karşımıza çıkar. “Allah Deli Dumrul’un Ömrünü Neden Uzatır?” adlı kısımda ise, Deli Dumrul’un ölümü için beklenen zaman gelirken, Allah’ın ömrünü uzatması ile Deli Dumrul yeniden hayata döner ve mücadelesine devam eder. Bu durum, genel anlamda Tanrı inancına ve kaderin değiştirilemezliğine dayanan temel felsefeyle bağlantılıdır. Üzerinde durulan diğer önemli nokta ise “ad verme geleneği” olmaktadır. Dede Korkut’ta ad verme bir gelenektir. Ad konduktan sonra “Adını ben verdim, yaşını Allah versin.” denilir. Ömür uzama konusu buna bağlanırken, Deli Dumrul boyunda kimseye ad verilmediği fakat buna rağmen Deli Dumrul’un ömrünün uzadığı görülmektedir. Yazara göre bu konu kafa karıştırıcı gelmektedir. Deli Dumrul boyu, diğer Oğuz boylarında olduğu gibi, savaşçı ve yiğit bir geleneği takip etmektedir. Ancak Deli Dumrul’un özel bir yeri vardır: o “deli” olarak adlandırılır. “Deli Dumrul ve Deliler” kısmı da bu konu üzerinde durmaktadır. Bu boydaki karakterlerin özellikle deli olması yönü ile ön plana çıktığı belirtilir.

“Deli Ozan: Atı Verdim Kopuz Aldım“ bölümü, sembolik anlatım örnekleri ve Türk kültürünün değerleri açısından önemli bir yere sahiptir. Deli Ozan’ın atıyla olan bağının kopuzla değiştirilmesi, onun aslında sanatına ve manevi değerlere verdiği öneme bir göndermedir. Böylece materyal değerlerin manevi değerlerle değiştirilebileceği fikri yansıtılır. “Nehirler Kurumasın!” kısmında, hikâyenin bütün yapısında, dağların yüceltilmesine, nehirlerin çağlamasına, ağaçların daima yeşil kalmasına dayalı bir sembolizm bulunduğu belirtilir. Oğuz hayatının sembolize edildiği bu motifler, doğal dünya ile insan hayatı arasındaki bağlantıyı ifade eder. Dağlar, Oğuzların gücünü ve yüceliğini, nehirler ise canlılığı ve hareketliliği temsil eder. Yani Dede Korkut hikâyeleri Oğuz hayatının sembolik bir anlatımıdır. Doğa ve insan hayatı arasındaki bağlantıyı ifade eden sembolizm, Oğuzların değerlerini yansıtır. Oğuz insanının güçlü, saygın ve erdemli bir hayat sürdürmesine yardımcı olmaktadır.

“Bayındır Han’ın Seferi” bölümünde, Tepegöz adı verilen bir canavarın Oğuz yurduna geldiği ve burada korku ile dehşet saçtığı anlatılır. Önceleri, Tepegöz’ün varlığından kimsenin haberi yoktur. Durumun ciddiyetini ilk olarak peri kızından öğrenen çoban, bunu yeterince önemsemeyerek koyunlarının ardından gitmeye devam eder. Ancak Bayındır Han, tehlikeyi fark etmiştir ve kendi tahtından vazgeçerek harekete geçer. Bu durum, onun güçlü bir tehlike hissiyle harekete geçmesi sonucu ortaya çıkmıştır. “Tepegöz’ün Gücü” kısmında da Tepegöz karakterinin kalıplara ters düştüğünden bahsedilir. Tepegöz, kendisine süt veren bakıcıların canını alan, oynadığı çocukların burnunu ve kulağını yiyen çirkin bir karakter olarak karşımıza çıkar. Yazar böyle bir karakterin ne işi olduğunu okuyucuya sorarak düşündürmeye yol açmaktadır. “Babası Sarı Çoban, Annesi Peri Olan Tepegöz” isimli bölümde, Tepegöz’ün tuhaflığı onun oluşumuna bağlanır. Gerçekliği babasından gelirken, efsanevi yönü annesinden gelmektedir. “Gerçeklik ile Mitin Birleştiği Nokta” olarak adlandırılan bölümde, Tepegöz’ün Dede Korkut ile iletişimi gerçeklik olarak kabul edilir. Diğer yandan Basat ile Tepegöz’ün karşılaşması ise mitik kategoriye girmektedir. “Tepegöz Oğuz Yurdundandır” bölümü, mitolojik öğelerin Oğuz kültürüyle nasıl kaynaştığını gösteren bir örnektir. Dede Korkut hikâyelerindeki Tepegöz karakteri sembolizmi ve Oğuz yurdunun gücüyle olan bağlantısını açıklamaktadır. Tepegöz’ün yüzü, Oğuz yurdunun en büyük düşmanını, Basat’ın yüzü ise Tepegöz’ü yenen en güçlü Oğuz kahramanını temsil eder. Bu durum, Dede Korkut hikâyelerindeki Oğuz tefekkürünün sadece Oğuz’dan başkasını kabul etmeyeceği fikrini yansıtmaktadır. Bu nedenle, Tepegöz’ün yenilgisi Oğuz yurdunun gücünü ve birliğini simgeler. “Aruz Koca ve Direk Tekür’ün Benzerliği” bölümü ise, Aruz Koca ile Direk Tekür’ün benzerliklerine odaklanan bir temayı işler. Bu benzerlikler, kahramanların fiziksel özellikleri, karakterleri ve hikâyelerinin işleyiş biçimlerinde ortaya çıkmaktadır.

Aliyev, Dede Korkut hikâyelerindeki sembolizmi, mitolojik unsurları, dil ve üslup özelliklerini derinlemesine analiz etmiş ve yeni bir yorum getirmiştir. Bu şekilde, Dede Korkut hikâyelerinin altında yatan anlamları açığa çıkarmış ve okuyucuya daha kapsamlı bir perspektif sunmuştur. Bu eser, Dede Korkut anlatılarına dair zevkli ve özgün bir yolculuk sunmakta ve bu sebeple ilgili alanlarda araştırma yapanlar için değerli bir kaynak teşkil etmektedir.

Kaynakça

Aliyev, Kamran (2018). *Açık Kitap: Dede Korkut*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

“COPE–Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri” ereve–sinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Etik Kurul Belgesi: Bu alıřma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

ıkar atışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir ıkar atışması yoktur.

The following statements are made in the framework of “COPE–Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors”:

Ethics Committee Approval: *Ethics committee approval is not required for this study.*

Declaration of Conflicting Interests: *The author has no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.*